

КЛІЩИНЕЦЬ СХІДНИЙ (АРОЙНИК СХІДНИЙ, АРУМ СХІДНИЙ)

Arum orientale M.Bieb.

(*A. maculatum* auct. non L., p.p.)

Родина Ароїдні (Кліщинцеві) — Araceae

Природоохоронний статус виду

Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид на пн. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні.

Пд. Європа, Кавказ, Балкани, Мала Азія, Іран. В Україні у Гірському Криму. У «Флора СССР» (1935) згадується Середнє Придніпров'я, Причорномор'я, алетамзростає *A. elongatum*. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Відомо кілька невеликих за розміром популяцій, але у їх межах щільність досить висока (до 5–9 на м²) і відновлення задовільне. Структура популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Господарська діяльність, зокрема вирубування лісів.

Умови місцезростання

Тіністі листяні букові ліси верхнього гірського поясу на свіжих багатих бурих лісових ґрунтах. Угруповання союзу *Dentario quinquefoliae-Fagion sylvaticae* (кл. *Quercus-Fagetea*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт, ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 20–30 см заввишки. Бульба округло-сплюснена. Листки невеликі, стрілоподібні, до 7–7,5 см завдовжки та 6–8 см завширшки. Черешки дорівнюють або коротші за пластинку. Квітконосний пагін довший від листового черешка, що переходить у покривало до 10 см довжиною, темно-коричнево-пурпурове до основи зеленкувато-біле. Квітки одностатеві, зібрані в початок. Придаток початку циліндричний, до 2 см довжиною, темно-пурпуровий, короткий або дорівнює ніжці, на якій він розташований. Плоди яскраво-червоні. Цвіте в квітні–травні. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується вегетативно і генеративно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Кримському ПЗ, пам'ятках природи загальнодержавного значення «Агармиський ліс» та «Каратау». Необхідно провести картування і з'ясувати чисельність популяцій, забезпечити репатріацію у відповідні екотопи. Заборонено проведення суцільних рубок у лісах.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення

Отруйне.

Основні джерела інформації

Дубовик, 1981; Флора Крима, 1929, Флора СССР, 1935; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух
Фото: О.Л. Кузьменко

ХОЛОДОК ПАЛЛАСА (Х. КОРОТКОЛИСТИЙ)

Asparagus pallasii Mischz.

(*A. brachyphyllus* auct. non Turcz.)

Родина Холодкові — Asparagaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Рідкісний диз'юнктивно поширений вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Причорномор'я, Нижнє Поволжя, Заволжя, Пд. Сибір, Середня Азія. В Україні — на крайньому півдні Степу. Адм. регіони: Дц, Од, Мк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, з поодиноких особин або невеликих груп особин: Одеська обл. (Куяльницький лиман); Миколаївська обл. (Ягорлицька затока, о. Довгий), Чорноморський БЗ; Херсонська обл. (Голопристанський р-н, пн.-сх. узбережжя Ягорлицької затоки, ділянка Солонозерна Чорноморського БЗ; острів-коса Тендра, включаючи частину Чорноморського БЗ; Скадовський р-н, о-в Джарилгач; Генічеський р-н, острови Бірючий, Чурюк; Чаплинський р-н, окол. с. Іванівка, Строганівка — берег Сиваша; Новотроїцький р-н, с. Захарівка); Донецька обл. (Білосарайська Коса), а також в Криму (Тарханкутський п-в: Чорноморський р-н, с. Оленівка, та в пограничних до Сивашу районах: с. Рижково; Джанкойський р-н, окол. с. Столпове).

Причини зміни чисельності

Висока стенотопність виду, слабке відновлення, антропогенне навантаження (розорювання степу), на пляжах — надмірний рекреаційний вплив.

Умови місцезростання

Зростає на морських узбережжях та по окраїнах солоних озер, а також на еродованих степових схилах морських лиманів, в угрупованнях порядків *Crithmo-Limonietalia*, *Euphorbietalia peplis*, *Juncetalia maritimi*, *Festucetalia vaginatae*, *Festucetalia valesiaca*.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина зі звивисто-в'юнким стеблом 25–35 см завдовжки і товстим кореневищем. Гілки короткі, товстуваті, дугоподібно зігнуті. Кладодії серпоподібні, товстуваті, по 3–4(6) у пучках, сизуваті. Листки лускоподібні, у середній частині стебла з короткою шпоркою. Квітки одностатеві, пазушні, на більш-менш довгих

квітконіжках, поодинокі або парні; тичинкові квітки з червонуватою, маточкові — з рожевою оцвітиною. Ягоди округлі, близько 5 мм у діаметрі. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до ЧКУ (1996), як «*Asparagus brachyphyllus* Turcz.» Охороняють у Чорноморському БЗ, в РЛП «Кінбурська коса» (Миколаївська обл.), у заказнику загальнодержавного значення «Білосарайська Коса» (Донецька обл.). Рекомендується вирощувати у ботанічних садах. Заборонено зривання рослин для букетів, витоптування.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, селекційне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Коломійчук, Подорожний, Пюрко, 2004; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001; Уманец, 1998; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, О.Ю. Уманець,
В.П. Коломійчук

Фото: Т.В. Степаненко

ЗОЛОТЕНЬ ЖОВТИЙ (АСФОДЕЛІНА ЖОВТА)

Asphodeline lutea (L.) Rchb.

Родина Асфоделові — Asphodelaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Східносередземноморський вид на пн. межі ареалу, утворює рідкісні рослинні угруповання.

Ареал виду та його поширення в Україні

Балканський п-ів (Болгарія, Добруджа), Мала Азія, Кавказ. В Україні — Гірський Крим (на макросхилах головного пасма, передгір'ях, спорадично на яйлах). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, представлені різновіковими групами. В окремих популяціях вид досить чисельний, виступає у ролі домінанта.

Причини зміни чисельності

Знищення екотипів під впливом сильного антропогенного тиску, зокрема, освоєння територій.

Умови місцезростання

На відкритих кам'янистих схилах, виступах скель, у петрофітних степових угрупован-

нях кл. *Festuco-Brometea*, в ялівцевих рідколіссях союзу *Jasmino-Juniperion excelsae* (кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*). Ростає на сухих слабкорозвинутих, щербенистих коричневих та дерново-карбонатних ґрунтах. Ксеропетрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 60–70 см заввишки. Кореневище вкорочене. Коренева система мичкуватого типу, корені потовщені. Стебло вкрите лінійношилоподібними довгими сидячими листками. Оцвітина шестипелюсткова, жовта. Квітки зібрані у густу довгу китицю. Цвіте у квітні–травні. Плононосить у липні–серпні. Плід — округла коробочка. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, «Мис Март'ян» ПЗ, заказниках загальнодержавного значення — «Мис Айя», «Байдарський», «Аю-Даг», «Мис Фіолент», пам'ятках природи — «Гора Кішка», Агармиський ліс. Необхідно контролювати стан популяцій. Заборонено порушення умов зростання, організацію місць рекреації, надмірний випас.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, харчове, медоносне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1930; Голубев, 1996; Зелена книга Української ССР, 1987; Каменских, Миронова, 2004; Флора СССР, 1955; ЧКУ, 1996.

Автори: Н.О. Багрікова, К.С. Крайнюк
Фото: В.П. Гелюта

ЕРЕМУР ПОКАЗНИЙ

Eremurus spectabilis M.Bieb. s.l.

(incl. *E. thiodanthus* Juz., *E. jungei* Juz.)

Родина Асфоделові — Asphodelaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Передньоазійський вид, що має диз'юнктивний ареал, знаходиться на пн.-зх. межі поширення. В окремих популяціях характеризується морфологічними відмінностями, на основі деякі автори виділяють окремі види *E. thiodanthus* та *E. jungei*.

Ареал виду та його поширення в Україні

Мала, Передня, Середня (Копет-Даг) Азія, Кавказ з іррадіацією в Степову зону. В Україні — Гірський Крим (*E. thiodanthus*, *E. jungei*), Донецький кряж (басейн Сіверського Дінця). Адм. регіони: Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні (долина р. Деркула ур. Гришино, долина р. Кринки ур. Балка Гірка, Гірський Крим (*E. thiodanthus* — нижня частина пд. схилів г. Чорної, 400–600 м н.р.м., *E. jungei* — Кара-Даг, г. Агармиш), невеликі за розміром, але щільні.

Причини зміни чисельності

Дуже обмежена, вузька екологічна амплітуда, руйнування екоотів, заліснення, низька конкурентна здатність, збирання рослин на букети.

Умови місцезростання

Лісові галявини на вапнякових та крейдяних схилах. Вид характеризується маргінальними умовами, не має чіткої екологічної приуроченості. Мезоксерофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 1,5 м заввишки. Корені потовщені. Стебло пряме, циліндричне. Листки широколінійні, по краю гострошорухуваті (*E. spectabilis*), гладенькі, голі (*E. thiodanthus*, *E. jungei*), концентруються у нижній частині стебла. Суцвіття верхівкове, довге, багатоквіткове (циліндрична китиця). Квітки світложовті з широколистою оцвітиною. Приквітники майже голі або густоволосисті (*E. spectabilis*). Коробочка куляста (діаметр 5–10 мм). Насіння коричневе (*E. thiodanthus*) чи строкате з буро-чорними плямами (*E. jungei*). Цвіте у травні–липні. Плодоносить у червні–серпні.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку (як *E. thiodanthus* та *E. jungei*). Охороняють у Карадазькому ПЗ, заказнику загальнодержавного значення «Агармиш», пам'ятці природи загальнодержавного значення «Балка Гірка» (Донецька обл.). Заборонено порушення умов зростання, викопування рослин, зривання на букети, терасування схилів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України, Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН, дендропарку «Олександрія» НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, генофонд для селекції.

Основні джерела інформації

Дідух, 1988; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Рева, Дубовик, 1960; Харкевич, 1966; ЧКУ, 1996.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: В.В. Савчук, Р.Я. Кіш (вставка)

